

Weegschaal de aarde

Sonja Prins

Verzameld werk

5

Gedichten 1980 – 1981

Papieren Tijger

De serie *Weegschaal de aarde* zou nooit tot stand zijn gekomen zonder Mien Bastiaansen, die jarenlang Sonja's handgeschreven werk sorteerde en digitaliseerde.

Vormgeving omslag: Dave Mink
Boekverzorging: Zefier Tekstverwerking

ISBN 978 90 6728 317 5
NUR 306

© 2017 Stichting Uitgeverij Papieren Tijger
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

info@papierentijger.org
www.papierentijger.org

Inhoud

- Inleiding* Lidy Nicolassen 7
- Een cocon geen vlinder* 27
(1980)
- Levend in alle cellen* 45
(1980)
- Het bouwen van een gevoelsbegrip* 75
(1980)
- Structuren die wij hersens heten* 117
(1980)
- Kijken naar kleine dieren* 147
(1980)
- In een of andere ladekast* 181
(1980)
- Vluchtende schaduw* 207
(1980)
- Als een vorser* 243
(1980-1981)
- Contact ons kostbaarst bezit* 281
(1981)
- De stemmen die je oproept* 313
(1981)
- De geestenbezweerder* 353
(1981)

Een gevaarlijke tijd 391
(1981)

Onafwendbare nevel 419
(1981)

Lichamelijk 449
(1981)

Inleiding

Opstand en verzet vormen ook in dit vijfde deel van Weegschaal de aarde de bron van de gedichten van Sonja Prins. Haar geloof in de communistische ideologie lijkt ze slechts met grote moeite te kunnen opgeven „omdat geen mens veilig leeft naast armoede”, maar ouderwets en onverminderd fel blijft haar kritiek op het kapitalisme, de kerk, het geweld, het nieuwe fascisme en de mannelijke machthebbers. Lees het gedicht *Het oplaten van vliegers*. Hoe wonderlijk verrassend is het niet in haar welbewust clichématige stereotypering van de machthebber van veertig jaar geleden een bijkans vilein profiel van Donald Trump te herkennen, de hedendaagse president van de Verenigde Staten. Alsof de tijd heeft stilgestaan.

Uit: *Het oplaten van vliegers*.

hun kleine worstachtige handen
krioelen van vreugde
hun mond is een anus
en dat maakt hen grappig

Maar de werkelijke thema's in haar nooit aflatende stroom gedichten blijven het verdriet om de kinderen, de solidariteit met vrouwen en onderdrukten en uiteraard het oorlogsleed, haar eigen ervaringen opgedaan in kamp en gevangenis. Het is geen toeval dat dit vijfde deel van haar *Verzameld werk* opent met een gedicht dat ze in 1942 schreef over de gevangenis Berlin Alexanderplatz, waar ze op transport naar Ravensbrück met andere vrouwen een nacht werd opgesloten. De aanwezige gevangenen, prostituees, bezien de Nederlandse nieuwkomers vijandig. Als ze horen dat Ravensbrück het einddoel is van hun reis, maakt vijandigheid plaats voor medelijden. Sonja ervaart dat als een daad van vrouwelijke solidariteit, ook achteraf put ze er hoop uit.

Uit: *Berlin Alexanderplatz* (1942)

van de gevangenis
in Berlin Alexanderplatz
herinner ik mij dat hij propvol was

we werden als in een hal
van Piranesi gezet
tussen stellages
van beddenplanken
drie-, vierhoog misschien

in het donker
vaag keken rijen gezichten
op ons neer
vrouwen, meisjes, armzalig
vijandig

Schuld voelt ze ook nu nog over informatie die ze in de gevangenis in Scheveningen, waar ze langer dan gebruikelijk werd opgesloten, doorgaf aan iemand in een aangrenzende cel. Ze spraken met elkaar door een gat in de muur. Ik was naïef, schrijft ze. Je moet niet bang zijn, sprak hij haar moed in, de mensen die je gevangen nemen, willen alleen maar dat je werkt. *Arbeit macht frei* immers. Op haar beurt en met zijn informatie sprak ze de vrouwen moed in, die via haar cel op transport werden gezet.

Uit: *Dunkelhaft in Scheveningen*

jij werd kinderjuffrouw voor smart
jij werd pleister op schreeuwende wond
jij werd een vrek die zijn goud
beheld
om lood uit te delen
en dat alles was kunst

en dat alles was kunst
van de *Sicherheitsdienst*
van de vrachtwagenchauffeur
die met je sprak
(door het gat in de muur)

van de vrouw die jij was
niet spontaan
maar naïef
de vrouw die schreef

Van een andere intensiteit is de zielenpijn en het schuldbesef na de zelfgekozen dood van haar dochter, het lijden van haar moeder en de moeizame omgang met haar zonen. Je kunt je afsluiten voor vernedering, mishandeling, dwangarbeid, schrijft ze, maar als de oorlog van binnen woedt, ben je volkomen radeloos overgeleverd.

Uit: *Dochter, mijn tweede ik*.

Zo hulpeloos en alleen
is zij in het niets
verdwenen

Misschien te laat is er de erkenning van haar onvermogen haar dochter en haar zonen te beschermen. Het werkelijke leven in de praktijk van alledag staat bol van verwijdering, ruzie en vooral wederzijds onbegrip.

Uit: *Kind-heremiet*

jij was en bleef voor haar
de schelp
waaruit zij zich soms kon vertonen
met wuivende voelsprietten
en vervaarlijke mond
maar kwetsbaar en rauw –

onvermogen
om relaties te vormen

een schelp is van zeer
beperkt nut
en breekbaar –
geen echte
huid
van veiligheid

Uit: *Vlees van mijn vlees*

in de herinnering keer je terug
iets heel vertrouwds
in mijn herinnering – aan jou –
die nu nog leeft

die nu nog leeft en ziet
en hoort –
wat de mensen zijn voor elkaar
een web dat zich beweegt
dat aan je kleeft

en dat ik eens
verstoten heb misschien verscheurd
omdat er tussen ons dacht ik
de kloof was van de eigen wil
het eigen ik

voor jou bestond geen
onverschilligheid
die mensen scheidt
wel jaloezie

maar nu ik laag na laag
afpel van mijn herinnering

vind ik je toch weer terug
als embryo
in mijn beginnend lijf

Dit vijfde deel van *Weegschaal de aarde* beslaat slechts een jaar: 1980-1981, met recht een productief jaar. Het is vier jaar na de dood van Lissa. Het is het jaar na het overlijden Sonja's moeder, de in haar dagen redelijk bekende feministe en onderwijshervormer Ina Willekes MacDonald. Sonja heeft haar moeder altijd op handen gedragen en bewonderd. Haar vader Apie Prins haatte ze. Ina is er altijd als Sonja een beroep op haar doet. Zij bekommert zich om Sonja's kinderen als Sonja in het kamp zit en na de oorlog de kost moet verdienen voor het gezin. Maar op het einde van haar leven maakt Sonja zich los van haar moeder door haar het huis uit te zetten. Ina is 92 jaar als ze in haar pension sterft aan de gevolgen van een beroerte. Het meest pijnlijke voor haar en voor Sonja is dat ze een jaar lang kunstmatig wordt gevoed, haar euthanasieverklaring ten spijt.

Uit: *Dagboeken van moeder*

was het nodig om lankmoedig te worden
en eensklaps
haveloos
en zwaarwegend

zodat je organen
over de grond willen kruipen
in wilde gebaren
en afval?

je had het niet toen je jong was –
wel een zorgzame moeder die waakte
over vermoeidheid en hoofdpijn

en later
toen alles hard werd

Berlin Alexanderplatz (1942)

van de gevangenis
in Berlin Alexanderplatz
herinner ik mij dat hij propvol was

we werden als in een hal
van Piranesi gezet
tussen stellages
van beddenplanken
drie-, vierhoog misschien

in het donker
vaag keken rijen gezichten
op ons neer
vrouwen, meisjes, armzalig
vijandig
(zij zagen dat wij buitenlanders waren)
hun rijen bleven gesloten
niemand maakte plaats voor ons

maar toen het tot hen doordrong
dat wij op transport naar Ravensbrück waren
sloeg plotseling de stemming om

zij kregen medelijden (tot onze verbazing
wij dachten dat Ravensbrück alleen maar
een werkkamp was)
en namen ons de een na de ander
bij zich op de harde planken

het waren prostituees
de Duitsers noemden hen
asocialen

Evenwicht

wie van evenwicht spreekt
bedoelt relaties
want we zitten tussen levende wezens

en die relaties gaan op en neer
in een golflijn –
of hoekig en dan niet geslaagd

een vloeiende lijn is belangrijk
maar inwendig
oneindig
gecompliceerd

De mens, een schim

na enkele wereldoorlogen
is het wel duidelijk dat de mens
niet meer dan een fabel
een onzinnig
fabeldier is

hij bestaat niet
hij – zij is niet wellevend
of wreed
of verlaten

imaginair
getekend
met alle lijnen
die wij leerden denken
boven een zoutwoestijn

maar hoe is het mogelijk
dat elk collectief
organisme
bestaat in zijn rondheid
compleet
en waarachtig

terwijl die enkele schim
ons blijft boeien –
waarom hebben wij hem getekend
als het niet is om de enkeling
te evenaren?

Katalysator (voor vrouwen)

ook al zijn je woorden voorzichtig
„zij kan beter –“
of: „het zou verstandiger zijn –“
of: „meer solidair –“

je neemt dan een positie in
met je hoofd boven water
boven de wateroppervlakte
waar anderen hun weg zoeken

en als je dit recht opslurpt
als aanvoerster van een kudde
word je getekend
en min of meer gewantrouwd

niemand houdt van een leidster
die niet voldoet aan gewone
verlangens
en toch pretenties heeft

wees niet meer
dan een katalysator
die met het stichten van onrust
dienst doet